

112 / Germ. Die Teger von d

THEOGERI METENSIS EPISCOPI

MUSICA.

(DOM GERBERT, *Script. de musica*, tom. II, pag. 182.)

MONITUM.

Idem ac librum S. Wilhelmi, tulit fatum in conflagratione monasterii nostri sequens opusculum Theogeri monachi Hirsaugiensis sub ejusdem S. Wilhelmi disciplina, a quo anno 1090 abbas renuntiatus est monasterii ad S. Georgium in Nigra Sylva, postea factus episcopus Metensis. Sed restitui aliunde etiam potuisset ex codice Tegernseensi hæc Theogeri musica, cum quo jam contuleram codicem San-Blasianum, itemque ex altero nuper detecto, quem humanissime communicavit mecum reverendissimus monasterii D. Petri in Sylva Nigra abbas Philippus Jacobus, sagacissimus antiquitatum investigator, quocum etiam hunc nostrum recens contulimus, variantesque ex eo lectiones ancinis P. inclusas cursivo caractere adnotavimus.

Optandum modo esset ut, quam auctor aliquoties commendat gravitatem modorum plagalium, recentiores non neglexissent: ut, inquit, etiam hoc modo admoneamur contemnere puerilem levitatem garrulitatis, et adamare virilem dignitatem gravitatis. Et jam supra: proportionalis, inquit, prerogativa gravitatis commendata est nobis, maturæ auctoritas gravitatis, et decoræ probitas honestatis, quæ semper præhabenda est levitate garrulitatis et lascivæ exsultationis.

INCIPIIT MUSICA THEOGERI.

De repertoribus musicæ artis.

Pythagoras philosophus primus apud Græcos musicæ artis repertor (P. fuisse) legitur. Translator autem (P. ejusdem scientiæ) in Latinum asseritur (fuit) Boetius genere et scientia clarissimus, ac ejusdem artis secundum numerorum proportionem investigator profundissimus. Guido vero monachus exstitit vocum indagator diligentissimus, et commendator traditorque certissimus. Exstat autem monochordum hujus artis evidentissimum argumentum, cujus etiam primus institutor (fuisse) dicitur supradictus Græcorum philosophus.

De monochordo.

Monochordum autem est musicum instrumentum, quod naturaliter et sufficienter antiquitus constabat octo chordis, quæ notantur totidem primis alphabeti litteris secundum usum modernorum. Nam in his chordis exstant septem discrimina vocum. Procedente autem tempore, musicæ artis scientia proficiente (periti in eadem), intelligentes ejus gnari ad ejusdem artis experientiam prodesse multum, si augetur numerus chordarum, octo addiderunt (chordas) non alias, quod natura prohibebat, ponentes, sed easdem repetentes, gravitate et acumine, sicut se habet puerilis vox ad virilem, tantum discernentes. Ideo etiam signabant eas eisdem litteris (quibus et priores signantur) in eo differentibus (in hoc tantummodo differentiam facientes), quod graves majore, istæ vero minore signantur caractere. Boetius autem nominat eas græcis nuncupationibus, singulis sonis (ipsis chordis) convenientibus, sicut suo in loco (in musica ipsius Boethii) lector inveniet. Sed quia hæc

A melius in monochordo cognoscuntur (de monochorde diximus), nunc de ejus mensura (mensuratione) videamus.

De mensura monochordi.

Dividatur novem passibus a magada usque ad magadam (Dividantur novem passus a magada usque ad magdam), ita quippe vocamus ligna concava, quæ sustinent (sustentant) chordam, in principio. Et græca littera r. posita proxime ad magadam (magdam). Inde in primo nono passu (in fine primi passus, vel in prima sectione) ponatur gravis A. Iterum ab A. usque ad finem divisio fiat novenis passibus, et ecce in primo nono passu ponenda est B. Deinde redeatur ad Gamma, et inde fiant quatuor passus usque ad finem. Primus (itaque) passus complectitur diatessaron, et terminatur in C. Secundus diapente et finit in G. (in G. finitur, et habet in se diapente). Tertius diapason, et demonstrat g. (retinet, et terminatur in g.) quartus finit (finitur). Item ab A. usque ad finem quatuor passus fiant, et primus cum diatessaron offert D. Secundus cum diapentē a. B. usque ad finem, (a. tertius cum diapason aa. quārtus finitur. Eodem modo quatuor passus fiant a B. usque ad finem, et) ecce primus passus cum diatessaron signat E. secundus cum diapentē B. reliqui vacant. Item a C. totidem passus, id est, quatuor, ad finem fiant, et primus passus cum diatessaron ostendit F. secundus cum diapentē c. reliqui vacant. Item a D. usque ad finem quatuor passus fiant, (et) primus passus cum diatessaron repræsentat G. quod jam habemus. Secundus cum diapente offert d. reliqui vacant. Deinde ab E. usque ad finem totidem passus

rum. Sunt enim inter supradictos modos vocum tres, qui (quæ) dicuntur symphonix, propter suaves vocum copulationes, id est, diatessaron, diapente, diapason.

De speciebus diatessaron.

Sane diatessaron habet bis quatuor principales species, quatuor in gravibus, quatuor in acutis, duas primas, duas secundas, duas tertias, duas quartas, quæ supradicto quæque suo quasi imprimuntur exemplari sesquitertio (ita quidem quælibet suo sesquitertio imprimitur). Nam prima (species) primis (et) secunda secundis, tertia tertiis, quarta quartis, duobus gravium et finalium constat (constant) chordis, et fit prima ab A. in d. (D), secunda a B. in E. tertia a C. in F. quarta a D. in G. Eodem modo altera prima ejus species prima primis, altera secunda secundis, altera tertia tertiis, altera quarta quartis superiorum et excellentium duabus constat chordis, fitque prima ab a. in d. secunda a \flat . in e. tertia a c. in f. quarta a d. in g.

De speciebus diapente.

Diapente vero habet tantum quatuor principales species, quæ non minus naturaliter fiunt habentes formam quæque sua sesquialtera (suam sesquialteram). Nam eodem modo prima primis, secunda secundis, tertia tertiis, quarta quartis finalium et superiorum duabus constat chordis, et fit prima a D. in a. secunda ab E. in \flat . tertia ab F. in c. quarta a G. in d. (Et nota quod in his duobus tetrachordis simul junctis, seu finalium et superiorum potius ponitur generatio specierum diapente quam in aliis; quia nec tetrachordum gravium et finalium, nec tetrachordum superiorum et excellentium simul juncta ad istam sufficientem genituram propter paucitatem chordarum.)

De speciebus diapason.

Porro diapason sicut (et) diatessaron habet bis quatuor principales species, duas primas, duas secundas, duas tertias, duas quartas, quæ habent formam quæque suam proportionem duplam. Illæ tamen species superiores (prioris symphonix) constant (tantummodo) chordis vel vocibus: istæ vero species (autem diapason) constant (ex) speciebus compositis (videlicet ex speciebus diatessaron et diapente). Nam prima species diapason constat ex prima (specie) diatessaron, et ex prima specie diapente, et fit ab A. gravi usque in a. acutum, et habet medium terminum D. quod etiam finale est protii. Secunda species diapason constat ex duabus secundis speciebus, id est, ex secunda specie diatessaron, et ex secunda specie diapente, et fit a gravi B. (usque) in \flat . acutum, et habet medium terminum E. grave, quod etiam finale est deuteri. Tertia species diapason constat ex duabus tertiis speciebus, id est ex tertia specie diatessaron, et ex tertia specie diapente, et fit a C. gravi usque in c. acutum, et habet medium terminum F. quod etiam finale est triti. Quarta species diapason constat ex duabus quartis speciebus, id est, ex quarta specie diatessaron, et ex quarta specie diapente, et fit a D. gravi usque in d. acutum, et habet medium terminum G. quod etiam finale est tetrardi. Altera vero prima species diapason constat

A ex duabus primis speciebus, id est, ex prima specie diapente, et (ex) altera prima specie diatessaron, et fit a D. gravi usque in d. acutum, et habet medium terminum a. acutum. Altera secunda species diapason constat ex duabus secundis speciebus, id est, ex secunda specie diapente, et ex altera secunda specie diatessaron, et fit a E. gravi in e. acutum, et habet medium terminum in \flat . acutum. Altera quarta (tertia) species diapason constat ex duabus tertiis speciebus, et (id est) ex tertia specie diapente, et ex altera tertia specie diatessaron, et fit ab F. gravi in f. acutum, et habet medium terminum e. (c.) acutum. Altera quarta species diapason constat ex duabus quartis speciebus, id est ex quarta specie diapente, et ex altera quarta specie diatessaron, et fit a G. gravi in g. acutum, et habet medium terminum d. acutum. In hac distributione (divisione) specierum diapason remanent duo toni, unus inter F. et A. grave, alter in g. acutum et \sharp duplex. Dicimus (diximus) ubique principales, sed tamen id cum differentia intelligendum est.

Quod graviore sint principaliores.

Graves enim dicuntur principales ut antiquiores, acutæ (vero) principales ut juniores; illæ ut matricis, istæ vero ut obstetrices. Denique ut dicitur solemnitas solemnitatum, ut cantica canticorum; ita illæ dici possunt principales principalium, istæ vero ultimæ vel postremæ principalium. Notandum autem quod in constitutione specierum non ita recte octo species sicut bis quatuor species possumus dicere, quod hic (is) qui hæc diligenter legit, potest intelligere.

De constitutione quatuor troporum.

Ex his itaque trium symphoniarum speciebus constituuntur quatuor tropi. Tropus autem dicitur a Græco tropos, quod interpretatur conversus vel conversio, eo quod (quisque) tropus convertat se a cæteris tropis ad suas regulas, et ad proprias figuras vel modos (vel quia quilibet tropus, quantumcunque ascendat vel descendat, ultimo tamen se ad suam finalem convertit). Guido autem vocat eos modos, et constituit illos quatuor inde, unde nos species constituimus, informatque per eos, sicut nos per species, quatuor tropos videlicet protum, deuterum, tritum, tetrardum.

De proto.

Protus autem, id est primus, constituitur ex omnibus primis; deuterus, id est secundus, ex omnibus secundis; tritus, id est tertius, ex omnibus tertiis; tetrardus, id est quartus, ex omnibus quartis, quos ideo græcis nuncupationibus nos nominamus, quia eos ita vocat generalis usus, et quia Græci forsitan diligentius regulis inhærent naturalibus. Protus itaque constat ex duabus primis speciebus diatessaron, et prima specie diapente, et duabus primis diapason. Hujus exemplum habemus antiph. Domine non est alius, quæ in letaniis scripta invenitur. Incipitur enim in A. gravi et permeat (permanet) usque ad (in) d. acutum: quæ duæ chordæ omnes primas species includunt.

De deutero.

Item duæ secundæ species diatessaron, et secunda diapente, et secunda (duæ) diapason informant deuterum, cujus exemplum satis reperiri potest.

De trito.

Tritum vero duæ tertiæ species diatessaron, et tertia diapente, duæque tertiæ diapason consummant, ut antiph. O Christi pietas, sicut diligens inquisitor inveniet.

De tetrardo.

Tetrardus quoque constat ex duabus quartis speciebus diatessaron, et quarta diapente, et duabus quartis diapason, cujus exemplum ad præsens habemus ñ. Audi, fili mi, quod (ñ.) ascendit et descendit per omnes quartas species, et ultra. Et hæc quidem (est) constitutio quatuor troporum, vel modorum. B

De divisione protii.

Conjuncta prima specie diapente cum prima diatessaron, quæ est in gravibus, et confecta prima specie diapason, constituitur prior, ut ita dicam, protus. Item eadem specie diapente juncta cum altera prima specie diatessaron, et confecta altera prima specie diapason, constituitur, ut ita dicam, alter protus. Inde sunt illa nomina, quæ dicuntur *autenticus* (*autentus*) protus, et *plaga* protii.

De divisione deuteri.

Eodem modo secunda specie diapente conjuncta cum secunda specie diatessaron, quæ constat in gravibus, et composita secunda specie diapason, generatur (constituitur) prior deuterus. Item eadem secunda specie diapente juncta cum altera secunda specie diatessaron, et formata altera secunda specie diapason, constituitur (generatur) alter deuterus. Et hæc (inde) sunt nomina, quibus dicitur (*autentus*) deuterus, et *plaga* deuteri.

De divisione triti.

Similiter tertia figura (specie) diapente adjuncta cum tertia specie diatessaron, quæ in gravibus est, et composita tertia specie diapason, consummatur, ut ita dicam, (prior) tritus. Item eadem tertia specie diapente cum altera tertia specie diatessaron juncta, et confecta altera tertia specie diapason, constituitur, ut ita dicam, alter tritus. Inde solet dici *autenticus* (*autentus*) tritus, et *plaga* triti.

De divisione tetrardi.

Simili modo quarta specie diapente conjuncta cum quarta specie diatessaron, et composita quarta specie diapason, nascitur (inde), ut ita dicam, prior tetrardus. Item eadem specie quarta diapente juncta cum altera quarta specie diatessaron, et inde nata altera quarta specie diapason, gignitur, ut ita dicam, alter tetrardus. Inde sunt nomina *autenticus* (*autentus*) tetrardus, et *plaga* tetrardi. *Autenticus* (*autentus*) autem dicitur quasi magister et prælatus, quia sumpsit nomen ab auctoritate. *Plaga* (*plagalis*) vero a Græco est ut aiunt, et di-

A citur discipulus et collateralis vel subjugalis.

Hanc divisionem non esse recentem.

Nec hæc recens est divisio, sed antiqua; vetus (est) non nova. Legimus namque in veteribus gentilium auctoribus pro proto et *plaga* (*plagali*) ejus dorius, hypodorius, pro deutero et *discipulo* (*plagali*) ejus phrygius, hypophrygius: pro trito et collateralis *ejus* (*suo*) lydius, hypolydius: pro tetrardo et subjugali ejus mixolydius hypomixolydius. Hucusque divino auxilio processimus per omnia fere sententiis innisi naturalibus. Nunc autem in dicendis cum usum secuti fuerimus (*simus*), nisi caute agamus, contrarii nobis erimus.

De divisione troporum naturales regulas non servasse.

In divisione etenim troporum vel modorum non adeo quidem (quidam) naturales regulas (non) servaverunt, imo multum usui indulserunt, et secundum ipsum (*usum*) regulas, quas nec vitare possumus nec debemus, contemperunt. Sunt autem tropi vel modi (*proprie dicti*), quos nos abusive nuncupamus (*nomina*), ut quidam dicunt, tonos. Sed cum tonus a tonando, id est sonando, dicatur, quam commode epogdoo (*tonus*) adscribitur, tam convenienter tropo vel modo tribuitur. In eo (*eis*) autem plus peccavit usus, quod sicut a proto et plaga ejus confecit primum et secundum, ita a deutero et ejus discipulo tertium et quartum; a trito quoque et ejus collateralis quintum et sextum; a tetrardo vero et ejus subjugali confudit septimum et octavum. Quæ quia tantum invaluit abusus, incedat hic nostra quoque sententia capite verso. Verumtamen nunc ad superiora revertamur, et quia aliud non possumus, usui faventes ad ipsum stabilendum et confirmandum rationes invenire nitamur, ostendentes adjutorio divino, ob quam causam naturales in *eisdem* (*ipsis*) tonis (*usus*) transposuerit constitutiones. Graves igitur (*quippe voces*) naturalis proportionis prælationis (*ex naturali prælatione*) cum suis censoribus (*consortibus*) secundum supradictam rationem principalem locum obtinere (*deberent*); nemo (*quoque*) est, qui (*hoc*) abnegat, nemo (*est*), qui aliud affirmare possit. Acute autem (*tamen*) cum suis socialibus sonoritatis et intensionis altitudinem præriperunt (*obtinent*), et in tali sublimitate primarium locum possederunt, quantoque sunt remotiores, tanto in hoc tali prioratu existunt excellentiores, quod demonstrant nomina eorum (*earum*) quibus vocantur superiores et excellentes (*excellentiores*). Quæ nomina non esse reccutia, non esse nova, probant ea (*earum*), quæ Boetio teste habent græca vocabula, trite hyperboleou, paranete hyperboleou, nete hyperboleou. Ob hujusmodi elevationis sublimitatem, et ejus oppositæ dispositionis (*depositionis*) remissionem, consuetudo ab acutis translulit intimatum (*infimatum*), (3) a gravibus autem principatum. Hæc itaque causa est, et ratio, ob quam in acutis *autenticos* (*autentos*), *plagas* (*plagales*)

vero in gravibus constituunt omnes latini musici, A haud scimus, an græci. Assentiamus ergo et nos, et quamvis sufficere posset, quod superius eos naturaliter constituerimus, tamen et hic ipsos usualiter quanto brevius potuerimus, constituamus.

De primo tono.

Primus igitur tonus vel tropus, sive modus versatur regulari cursu inter D. et d. utpote in suis speciebus, et ex licentia assumit *utramque* (utrinque) chordam, *vel vocem*, cujus formula hæc est: Ejus sæculorum amen incipit in a. cantus vero (abit) in C. ut antiphona Arguebat. sæpius autem in D. quæ est ejus finalis, ut antiph. Ecce nomen Domini, et *Euge, serve bone, et Columna est, et Domine Dominus noster.* In E. sed raro, ut ñ. Veniens a Libano, (et ñ. *Ego te tuli*). In F. quoque, ut *Biduo vivens. et Ave Maria. et Apertis thesauris, Domine si hic. (ant. Beati mundo).* In G. ut ant. *Secundum magnam, ut ñ. Vidi Jerusalem. In a. quoque, ut ant. Beati mundo.* Est etiam, quando idem tropus incipit in A. gravi, ut ant. *Domine non est al. (Sautus adhuc)*; hoc tamen rarissime fit, tunc videlicet, cum indifferens est, habens diatessaron superius, sicut inferius.

D i a p a s o n .			
P r o t u s .			
Tonus.	Diapente.	Diatessaron.	Tonus.
C.	D. E. F. G. a.	b. c.	d. e.

De secundo.

Secundus subjugalis (est) ejus, habet eandem finalem, quam (et) magister, id est, (in) D. grave, versaturque inter A. et a. id est, in sua diapason, et assumit utrinque vocem. Hæc autem est formula ejus: (quod patet in hac figura) ipsius sæculorum amen incipit in F. (f.) cantus vero in r. sed raro, ut ñ. Educ de carcere, Natus ante sæcula. In A. ut offert. Ad te, Domine, levavi. In C. (c.) ut ant. *Nonne cor nostrum. (Sicut lilium.)* In D. (d.) ut ant. Ecce in nubibus. In E. quamvis raro, ut ñ. *Ego te. (ant. Ecce Maria).* In F. ut ant. *Quem vidistis. Reperitur etiam inchoare in B. inferioris synemmeni, ut Grad. Salyum fac servum.*

D i a p a s o n .			
P l a g a P r o t i .			
Tonus	Diatessaron.	Diapente.	Tonus.
r.	A. B. C. D. E. F. G. a.	b.	c.

De tertio.

Tertius modus finitur in E. gravi, proceditque regulariter ad e. acutum, scilicet per duas (suas) species assumens utrinque chordam: cujus formula hæc est (quod patet in figura). Ejus sæculorum amen (euouae) incipit in C. (c. acuta), cantus vero (termi-

natur) in E. ut ant. Quando natus es. In F. ut Introit. Nunc scio vere. In G. ut ant. Fac benigne. In c. ut ant. Vivo ego. et Unum opus feci.

D i a p a s o n .			
D e u t e r u s .			
Tonus.	Diapente.	Diatessaron.	Tonus.
D.	E. F. G. a.	b. c.	d. e. f.

De quarto.

Quartus autem plagis ejus (tonus plagalis tertii) eandem habet finalem, curritque regulariter inter B. et b, assumens utrinque chordam, tangensque persæpe utrumque B. b. (b.) synemmeni. Formula autem ejus hæc est. Ejus sæculorum amen (euouae) incipit in a. sicut primi (primus), cantus vero in C. ut antiph. Hodie natus est. In D. ut antiph. Benedicta tu. In e. (E.), ut ant. Gaude, Maria. In F. (f.) ut ant. Ecce merces. In G. ut ant. O mors. In a. sed raro, ut ant. Nisi diligenter.

D i a p a s o n .			
P l a g a D e u t e r i .			
Tonus.	Diatessaron.	Diapente.	Tonus.
A.	B. C. D. E. F. G. a.	b.	c.

De quinto.

Quinti finalis est F. inde ascendamus (ascendentis) ad f. inter quas continentur ejus species, quin assumit utrinque vocem, cujus formula est. (Et nota, quod quintus tonus non assumit vocem ex parte gravium, sed ex parte acuturum tantum, ut hic patet). Hujus sæculorum amen (Ejus euouae) incipit in C. (c.) sicut tertii, cantus vero in F. ut ant. Adhuc multa. ut ant. Haurietis. In G. (sed raro, ut com. Non vos rel.) Raro vero in a. (In d.) ut ant. Exsultabunt omnia. In c. ut ant. Elevamini portæ æternales, et ant. Ecce jam veniet.

D i a p a s o n .			
T r i t u s .			
Diapente.	Diatessaron.	Tonus.	
F. G. a.	b. c. d. e. f.	g.	

De sexto.

Sextus vero discipulus ejus eandem habet finalem, vaditque regulariter a G. in c. per suas species, et hic assumit utrinque chordam, cujus formula hæc est, (non hic ex parte gravium assumit chordam). Ejus sæculorum amen (euouae) incipit in a. ut primi et quarti; cantus autem in C. grave. ut antiph. Vox

exsultationis. In D. ut antiph. Si ego verus. In F. ut A ant. O admirabile. In G. raro, ut ant. Nesciens mater. Barius vero in b. synemmeni superioris, ut Com. Redime me. Invenitur quoque incipere in B. inferioris synemmeni, ut antiph. Adorna thalamum; quæ inchoatio rarissima est, et a multis vitatur, præsertim ad (cum) hoc synemmenon a plerisque vitari satagatur.

Diapason.			
Plaga Triti.			
Tonus	Diatessaron.	Diapente.	Tonus.
B.	C.	D.	E.
F.	G.	a.	b \flat .
c.	d.		

De septimo.

Septimus modus terminatur in G. proceditque inde in g. suam diapason, et assumit chordam utrinque, cujus formula (est hæc). Ejus sæculorum amen (euouae) incipit in d. cantus vero in G. ut antiph. Assumpta est. In a. ut antiph. Ipse præbit, et ñ. Elisabeth. In b. ut ant. Cum angelis. In c. ut ant. Benedicta filia. In d. ut ant. Agathes lætissima.

Diapason.			
Tetrardus.			
Tonus.	Diapente.	Diatessaron.	Tonus.
F.	G.	a.	b \flat .
c.	d.	e.	f.
g.	a.		

De octavo.

Octavus collateralis ejus eadem finali terminatur, versaturque inter D. et d. sicut in suis speciebus, accipiens (totum) tonum utrinque. Formula (ejus est hæc, quæ subsequitur). Ejus sæculorum amen incipit in c. sicut tertii et quinti, cantus vero in C. ut ant. Justorum animæ (Cornelius) ant. Stabunt justi. In D. ut ant. Dixit Dominus mulieri. In E. ut ñ. Iste est, qui ante Deum. Et Hodie Maria. In F. ut ant. Gloria in excelsis. In G. ut ant. Advenerunt nobis. In a. ut ant. Apertum est. In c. ut ant. Aquam quam ego. In d. ut ant. Tu es qui venturus, ut ant. undecim discipuli. Inchoat etiam aliquando in b. synemmeni superioris, ut vers. offert. Notas mihi fecisti.

Diapason.			
Plaga Tetrardi.			
Tonus.	Diatessaron.	Diapente.	Tonus.
C.	D.	E.	F.
G.	a.	b \flat .	c.
d.	e.		

Cum igitur unusquisque troporum ad regularem cursum in superioribus suis vocem unam accipiunt (accipit), primus, secundus, tertius et octavus inveniuntur aliquando assumere duas, et facere decachordum, quod constat tribus tetrachordis. Horum exempla scripta (subscripta) sunt. (Exemplum de primo tono est hoc) ñ. Hæc est Jerusalem, et ñ. Plateæ tuæ; et ñ. Filiæ Jerusalem.

Diapason.			
Decachordum primi toni.			
Diatessaron.	Diatessaron.	Dia	tessaron.
D.	E.	F.	G.
a.	b \flat .	c.	d.
e.	f.		

Decachordum secundi et exempla ejus.

(Exempla secundi sunt hæc) ñ. Rorate cœli. ñ. Qui vicerit. ñ. Angelus Domini. ñ. Tentavit Deus, et ant. In spiritu humilitatis. Hoc decachordum secundi a plerisque Teutonicis maxime frequentatum vitant Itali vel Romani, continententes se in b. molli; quos imitantur quidam Teutonici.

Diapason.			
Decachordum secundi toni.			
Diatessaron.	Diatessaron.	Dia	tessaron.
A.	B.	C.	D.
E.	F.	G.	a.
b \flat .	c.		

Decachordum tertii et exempla ejus.

Exempla de decachordo tertii sunt hæc) ñ. Virtute magna. ñ. Peccavi super.

Diapason.			
Decachordum tertii toni.			
Diatessaron.	Diatessaron.	Dia	tessaron.
E.	F.	G.	a.
b \flat .	c.	d.	e.
f.	g.		

Decachordum octavi et exempla ejus.

(Exempla octavi sunt hæc) ñ. Ecce radix Jesse. Et ñ. Pretiosus confessor Domini. Et ñ. Oravit Jacob. et ñ. Nuntiaverunt Jacob.

Diapason.			
Decachordum octavi toni.			
Diatessaron.	Diatessaron.	Dia	tessaron.
D.	E.	F.	G.
a.	b \flat .	c.	d.
e.	f.		

Non solum hæc, sed et alia exempla diligens inquisitor reperire potest, maxime in difficiliore cantu. In quinto et sexto et septimo (*talem cantum non invenimus, forsitan hac ratione, quia in illis tonis*) non invenimus (*possumus invenire*) tetrachordum (*decachordum*), quod constet ex tribus tetrachordis, in quinto quidem et sexto, impediante tritono; in septimo vero propter defectum chordarum in monochordo. In quarto autem tono tale tetrachordum invenire possumus, sed nos talem cantum non recordamur nos invenisse). Quoniam autem non solum hæc diversitates vel varietates, sed etiam aliæ non modicæ in cantu patent, quæ in troporum errorem mittant (*mittere possint*) cantorem, ut ignoret, quis cui attribuat, operæ pretium duximus audere (*generales cudere*) regulas, quibus autenticos a subjugalibus vel communibus (*autentos a plagalibus*) evidenter segregemus.

Generales regulæ autentici cantus.

Quicumque igitur cantus diatessaron habet superius ipso (*supra*) diapente, si descendat etiam usque ad duodecimam chordam, *D. videlicet ab $\frac{2}{1}$* vel citra in qualibet subsistat, dum tantum (*tamen*) ad finalem regulariter (*currat vel*) perveniat. Similiter qui duas chordas supra diapente, utputa $\frac{3}{1}$ vel *c. et (vel)* infra unam vel nullam habet. Item qui supra unam et infra diapente nullam; omnis hujusmodi cantus

(4) Hic finit. Tegerns.

(5) Annectuntur hic in Cod. Sancti Petri ino regulæ super discantum, quas omittimus, melius suo loco ex FRANCONI et JOANNE de Muris explicandas. Nec dubitamus ad eam ipsam ætatem sæc. XIII. vel XIV.

A sine contradictione autentico tribuetur, dum tantum (*tamen*) regulariter terminetur.

Generalis regula plagalis cantus.

Qui autem habet diatessaron inferius, id est gravibus, si ascendat a Γ ad decimam (*chordam*) siue descendat ad decimam citrave, in qualibet remaneat, dum tantum (*tamen*) ad finalem secundum regulas accedat. Similiter qui duas voces infra diapente, et unam vel nullam supra citrave (*vel si citra diapente*) ubilibet subsistat. Item qui infra (*diapente*) unam, et supra diapente nullam habet, citrave in qualibet subsistat. Identidem, qui nullam infra habet, nec ad diapente pleniter ascendit. Universus talis cantus ad subjugalem referendus est, si tamen regulariter finiatur.

Generalis regula communis cantus.

Communis vero cantus est, qui inter (*infra*) diapente eam pleniter attingens versatur, nec utrolibet evagatur. Similiter qui supra et infra unam vocem æqualiter accipit. Item qui utrinque duas æqualiter assumit. Illud autem in communi cantu observatur, ut ei tropo (*tono*) attribuat, qui in usu habetur tribuatur, (4) (*cum quo magis concordat, vel cui usitatum est eam attribuere. Diximus regulas verisimiles et quæ probari possunt; sed in quibusdam, ut dicit Priscianus, regula quidem scienda est, usus vero observandus*). (5)

esse referendas eas regulas super discantum, atque ad scriptorem codicis, non ad auctorem esse referendum versiculum qui subnectitur: *Qui me scribat, Dieterus nomen habebat.*

CIRCA ANNUM DOMINI MCXIX

HUGO DE SANCTA MARIA

FLORIANENSIS MONACHUS

NOTITIA HISTORICA ET LITTERARIA

(Histoire littéraire de la France, X, 285)

Hugues de Sainte-Marie, ainsi appelé du nom d'un village appartenant à son père (1), où était une église dédiée à la sainte Vierge, embrassa la vie monastique dans l'abbaye de Saint-Benoît-sur-Loire, et s'y rendit célèbre par son savoir, vers la fin du XIe siècle. C'est presque tout ce que nous savons de la vie et des actions de cet auteur, qui ne nous est connu que par son nom, sa profession et ses écrits. Le plus considérable de tous par la solidité et l'exactitude est son *Traité de la puissance royale et de la dignité sacerdotale*, que Baluze a imprimé dans le recueil des anciens monuments (2). Hugues l'adressa à Henri Ier, roi d'Angleterre, par un prologue ou préface qu'il mit à la tête. Le dessein de l'auteur est d'apaiser les disputes qui divisaient les deux puissances, et de combattre l'erreur de ceux qui, croyant savoir ce qu'ils ignoraient, renversaient l'ordre de Dieu. Ce que notre auteur appelle erreur avec raison, et ce qu'il entreprend de combattre, est le sentiment de ceux qui prétendaient que la puissance temporelle n'a point été établie de Dieu, mais par les hommes, et qui en conséquence mettaient la dignité sacerdotale au-dessus de la royale, quoi-

(1) Note du ms. de la Bibl. du roi 4963.

(2) *Miscel.*, t. IV, p. 65.